

Machová, Barbora

Životní a ekonomické strategie obyvatel horských regionů v Makedonii

In: *Studia macedonica II*. Dorovský, Ivan (editor). Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2015, pp. 82-90

ISBN 978-80-210-7959-5

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134294>

Access Date: 05. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Životní a ekonomické strategie obyvatel horských regionů v Makedonii

Barbora Machová

Specifické přírodní, historické a společenské podmínky na území Republiky Makedonie zapříčinily rozvoj specifických strategií jejích obyvatel. Předkládaný příspěvek prostřednictvím případové studie představuje životní a ekonomické strategie obyvatel horských regionů v druhé polovině 20. a na počátku 21. století.

Životní strategie – tedy soubor praktik a dlouhodobých plánů, které jednotlivci nebo domácnosti promýšlejí, definují a uskutečňují v rámci daných podmínek a možností, aby dosáhli určitého cíle – je možné sledovat na chování jednotlivců a domácností. Domácnost je z pohledu ekonomie spotřební, ale i produktivní jednotkou.¹ Z pohledu etnologie je domácnost a rodina jednotkou, která zajišťuje kontinuitu tradice.² Domácnost je definovaná nejčastěji koresidencí a především na příbuzenském principu.³ Koresidence však není nutnou podmínkou. Na Balkáně jsou členy domácnosti také pracovní migranti, kteří většinu času žijí odděleně od ostatních členů domácnosti. Naopak domácnost založená na soužití nepříbuzných jedinců je na Balkáně výjimečná.⁴

Strategie můžeme sledovat prostřednictvím analýzy hospodářských činností členů domácnosti, ale také výzkumem sociokulturních aspektů chování a motivací tohoto chování. Do centra zájmu sociálních vědců se dostalo zkoumání hodnotových systémů.⁵ Podle tohoto přístupu je systém hodnot v rámci dané kultury hnacím motorem konkrétních strategií. Kromě samotných hodnot jsou potenciální strategie jednotlivců a domácností určovány další řadou faktorů, například aktuální situací na trhu práce, vlastnictvím půdy a kapitálu nebo vnějšími zásahy státu.⁶ Strategie se liší v konkrétních regionech v závislosti na přírodních podmínkách nebo na vzdálenosti od centra.

---

1 Miková, Zuzana: Domácnost, ekonomie, reforma. Strategie ve sféře práce. *Sociologický časopis* 1991, č. 5, s. 604.

2 Viz např. Slavkovský, Peter: Životné stratégie generácií obyvateľov slovenského vidieka v 20. storočí. In: *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 2008, roč. 56, sv. 1, Beograd, s. 181–191.

3 Viz např. Brčák, Josef – Sekerka, Bohuslav: *Mikroekonomie*. Plzeň 2010.

4 Todorova, Maria: *Bälgaria, Balkanite, svetät: idei, procesi, säbitija*. Sofija 2010, s. 280–281.

5 Miková, Zuzana: Domácnost, ekonomie, reforma. Strategie ve sféře práce. *Sociologický časopis* 1991, č. 5, s. 607.

6 *Velký sociologický slovník 2, P–Ž*. Praha 1996, s. 1 233–1 234.

Pro ilustraci životních a ekonomických strategií v druhé polovině 20. a na počátku 21. století v horských regionech v Makedonii a jejich konkrétních společenských rozměrech si uvedeme případovou studii z venkovského prostředí. Proč se v Makedonii věnujeme především venkovu? Makedonie je i dnes výrazně zemědělská země, kde přes velké změny a pohyby obyvatelstva v průběhu 20. století žilo v roce 2002 (kdy proběhlo poslední sčítání lidu) na venkově 39% obyvatel země⁷ (pro srovnání, v České republice to bylo ve stejné době 29 %), a v zemědělství bylo zaměstnáno 25 % obyvatel⁸ (v ČR pouhá 4 %).

Případ Bitovo – současnost

Vesnice Bitovo se nachází v oblasti Poreče v západní Makedonii. Leží v nadmořské výšce 1200 m. n. m. V roce 2011 žilo ve vesnici 43 stálých obyvatel v 16 domácnostech, z toho 21 osob bylo v produktivním věku.⁹ Všichni obyvatelé vyznávali pravoslavné křesťanství a hovořili makedonsky, s výjimkou jedné katolické Albánky, která se sem přivdala v roce 2007. V obci byl kostel, kaple a malý obchod. Většina mužských obyvatel se živila prací v lese (kácení stromů, svoz dřeva s koňmi, nákladní doprava kamionem), dva jako zaměstnanci státního podniku, šest jako majitelé nebo zaměstnanci soukromé firmy. Tři muži se věnovali chovu dobytka (ovcí a koz). Práce v lesnictví probíhala v regionu nebo mimo region – muži za prací dojížděli v souladu s konkrétními zakázkami. V místě práce bydleli v nájmu a do Bitova se vraceli nepravidelně jednou týdně nebo měsíčně. Práce mužů zajišťovala domácnostem peněžní příjem. Kromě zaměstnání mimo vesnici se muži při pobytu doma věnovali práci v domácím hospodářství – krmili dobytek, koně, zajišťovali seno, orali pole. Pokud byly součástí domácnosti také ženy (v Bitovu to bylo 11 ze 16 domácností), věnovaly se výhradně samozásobitelskému zemědělství – obhospodařovaly krávy, kozy, koně, osly, slepice a malá políčka, na kterých pěstovaly fazole, kukuřici, papriky, dýně, brambory, zeleninu (česnek, cibuli, okurky). Muži se práci v hospodářství věnovali spíše nárazově, břemeno hlavní zodpovědnosti a každodenní práce připadalo na ženy. Ženy, spolu s pomocí starších členů domácnosti a dětí tedy zajišťovaly především neformální a nepeněžní část domácí ekonomiky. Jejich práce byla někdy i zdrojem peněz, ale jednalo se o jednorázový,

7 Ještě na konci 40. let 20. století to bylo 73 % (1948).

8 Stojmilov, Aleksandar: *Socioekonomskata geografija na Republika Makedonija*. Skopje 2005, s. 63, 92.

9 Produktivní věk v tomto prostředí nelze ohraničit nástupem do práce a odchodem do důchodu. Děti a starší lidé (příp. důchodci, tedy muži, kteří pobírají důchod) jsou důležitou součástí lokální ekonomiky. Výrazně se podílejí na samozásobitelské zemědělské produkci – pečují o dobytek, zavlažují plodiny apod. V Bitovu v roce 2011 zahrnovalo lidi v produktivním věku 10 domácností, 6 domácností tvořili pouze lidé starší 70 let. Z celkového počtu 16 domácností bylo v roce 2011 pět domácností pouze mužských a dvě pouze ženské. Čtyři domácnosti se skládaly pouze z jednoho člena, dva členy mělo 6 domácností. Ostatní domácnosti měly 3 členy – 2 domácnosti, 4 členy – 2 domácnosti, 5 členů – 1 domácnost, 6 členů – 1 domácnost.

nepravidelný příjem. Nejčastěji prodávaly mléko a jogurt do domácností, které nevladly dobytek. V minulosti nebylo zvykem, aby ženy pracovaly mimo domov. Tento patriarchální model, tak typický pro balkánské rodiny, se ale s postupnou modernizací proměňuje a například ve městech ženy do zaměstnání chodí.

Dalším nárazovým zdrojem financí byl pro domácnosti z Bitova prodej hub, bylin, lišejníku a plodů jalovce, které sbírali v katastru obce a v okolních horách. Od května do října vyráželi v nepravidelných intervalech brzy ráno jednotlivci nebo malé skupiny (na rodinném principu) do hor plody sbírat. Přímou do vesnice jezdil výkupčí, který plodiny vykupoval a poté prodával za vyšší cenu překupníkům, kteří zajišťovali distribuci do zahraničí. Houby se nejvíce prodávaly do Itálie a Francie, lišejníky a jalovec do Francie na výrobu parfémů, bylinky vykupoval závod na výrobu čajů v regionu (pobočka závodu ve Skopje).¹⁰ Tento způsob obživy byl přijatelnou strategií i pro některé původní obyvatelé obce, kteří se vysídlili do měst, ale práce ve městě (respektive důchod) jim již neposkytoval dostatek finančních prostředků. V letní sezóně v Bitovu pobývali především lidé v důchodovém věku, ale i mladí, kteří pracovali sezónně. Například jeden mladý muž pracoval v zimním období v blízkém Gostivaru jako taxikář, v létě pobýval se ženou u rodičů a u bratra v Bitovu, kde oba manželé sbírali houby a jalovec na prodej. Plody prodávali rovnou do výkupu v Gostivaru, aby dostali lepší cenu, než u vesnického výkupčího.

Dalším peněžním příjmem obyvatel Bitova byl důchod. Důchod pobírali muži, kteří byli zaměstnaní, tj. zaměstnavatel za ně odváděl daně. Ženy, které celý život pracovaly v domácích hospodářstvích, nárok na důchod neměly. V roce 2011 byli ve vesnici tři muži starší 60 let, kteří pobírali důchod z Německa, kde v 70. letech pracovali, jako stavební dělníci, dělníci v továrnách, nebo např. na jatkách.¹¹

Aktuálním problémem, který omezoval ekonomickou udržitelnost některých domácností, byl nedostatek mladých žen v celém regionu (i v jiných, především periferních regionech v Makedonii). V Bitovu, stejně jako v jiných (i lépe dostupných) vesnicích v Makedonii byla tato demografická nerovnováha způsobena tím, že v situaci, kdy pravoslavní Makedonci pokračovali v trendu a odcházeli za prací do měst, byly mobilnější ženy, dcery. V čistě patrilokální společnosti byli synové vázání k rodinným pozemkům a měli povinnost starat se o rodiče. Nejčastěji se jednalo o nejmladší syny. Rozšířenou strategií těchto mužů bylo v celé Makedonii

10 Jedná se o strategii rozšířenou po celé Makedonii (výzkum 2011 Krivopalanečko, 2012 Bitolsko). Nejvíce se sbíraly hřib smrkový (*vrgan*), liška (*lisičarka*), bedla (*sončarka*), muchomůrka císařská (*jajčarka*), hlíva ústřičná (*bukovka*). Ceny se lišily podle jakosti. V roce 2011 to bylo 450 denárů za kilogram 1. jakost, 100 den/kg 2. jakost. Druhá jakost se většinou sušila. Sušené houby se vykupovaly za 1550–2550 den/kg podle kvality. V roce 2012 stály sušené houby pouze 1 500 den/kg. Plody jalovce se v roce 2011 vykupovaly za 60 den/kg (60 den = 1 euro). V jiných regionech se vykupovaly například borůvky (2013 podhůří masivu Solunska glava).

11 Důchod za pět let práce se pohyboval kolem 80 euro, což byla pro makedonské prostředí nezanedbatelná částka. Průměrný plat v Republice Makedonii v roce 2011 činil podle oficiálních údajů 342 euro, podle neoficiálních 200 euro (<http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?id=40&rbr=550> [cit. 19. 6. 2014]).

v posledních letech svatba se ženou katolického vyznání z Albánie, kde v rurálních oblastech naopak převažovaly neprovdané ženy starší 25 let (muži migrovali za prací do zahraničí a preferovali mladší nevěsty). S těmito ženami se seznamovali přes již vybudovanou síť kontaktů – albánské ženy, které se do regionu vdaly dříve, doporučovaly své známé a příbuzné. Pro oba manžele byl takovýto sňatek východiskem, oběma umožnil založit rodinu. Muž však musel být ekonomicky zajištěný, vlastnit dům, pozemky, peníze, aby ženu uživil, aby jí nabídl vyšší standart, než měla u rodičů v Albánii. Za ženu se podle tradice také platí určitý finanční obnos její rodině. Jeden z místních chovatelů ovcí, Mirko, kterému bylo v roce 2011 40 let, se s tímto problémem aktivně potýkal. Uvažoval, že ovce prodá a že odejde pracovat do Gostivaru, kde jeho rodina vlastní byt. Sám starost o ovce spolu se starými rodiči nezvládal, potřeboval ženu, která by mu s prací pomáhala. Těžká práce a život na vesnici však pro makedonské dívky nebyly prestižní. Každá toužila vdát se do města, žít v bytě. Podobnou představu měli i rodiče dívek, přestože (nebo možná právě proto) sami na vesnici žili. Život na venkově a práce v zemědělství patřila podle rozsáhlých sociologických výzkumů v makedonské společnosti mezi zaměstnání s nejnižší prestiží.¹²

Současná mladá generace v životě na vesnici neviděla perspektivu a očekávala lepší život ve městě, případně v zahraničí. Několik mladých mužů z Bitova, kteří pracovali v lesnictví, zkoušelo získat práci v závodě ve střediskové obci a zároveň si zažádalo o bulharské pasy.¹³ Nebyli se svojí současnou prací spokojeni, protože byla náročná a špatně placená. Byli proto otevření novým způsobům obživy, připravení na to, že se za prací budou muset přestěhovat, třeba i do ciziny.

Starší generace velebila dobu socialistické Jugoslávie, s nostalgií vzpomínala na Josipa Broze Tita a na život za socialismu, který měl jasně daná pravidla. Nejvíce zdůrazňovali bezpečnost a výhodu trvale zajištěné práce pro státní podniky. Období po rozpadu Jugoslávie naopak považovali za chaotickou, kdy vládla kriminalita a lidé měli problémy se získáním a udržením zaměstnání. Odchod mladých lidí z obce viděli jako nevyhnutelný, sami je v tom podporovali. Byli přesvědčeni, že odchod z venkova byl jediným východiskem pro lepší život. Na vesnici zůstávali především ti neúspěšní, kterým se nepodařilo se ve městě prosadit nebo ti, kteří k odchodu neměli dostatek odvahy nebo prostředků. V očích vesničanů i obyvatelů měst měl člověk, který žije na venkově a živí se zemědělstvím, výrazně nižší sociální status, než ten, který žil ve městě a pracoval např. v průmyslu. Nejvyšší sociální status mělo zaměstnání ve službách a vlastní podnikání (např. prodavač,

12 Taševa, Marija a kol: *Etničkite grupi vo Makedonija. Sovremeni sostojbi*. Skopje 1998, s. 161. Jen malou část půdy v Makedonii vlastní zemědělské kombináty – většinu půdy vlastní soukromníci, domácnosti, jejichž členové však mají trvalou tendenci migrovat do měst (nebo do zahraničí), tj. změnit způsob obživy (data ze sociologického výzkumu z let 1995–1997).

13 Udělování bulharských cestovních dokladů občanům Makedonie je příkladem současné mocenské politiky Bulharska vůči makedonské identitě.

kadeřnice). Tendence považovat zemědělství za málo prestižní se objevila během socialismu, který zemědělskou výrobu zanedbával.¹⁴ Po rozpadu Jugoslávie, během ekonomické krize v 90. letech, se však samozásobitelské zemědělství a sběr hub a plodů v mnoha případech ukázaly jako možné strategie přežití v nejisté době. Přesto však nízký status těchto činností zůstal.

Idylickou představu některých vesničanů o životě ve městě narušuje pohled jedné mladé ženy, která se narodila v Bitovu v roce 1980, ale s manželem hned po svatbě odešla do Tetova. V roce 2013 mi řekla: „*Lepší je život na vesnici, v Tetovu v továrně dostaneš jen 6 000 nebo 7 000 denárů (100 euro), jsi každý den ve fabrice, nestihneš si pořádně nic vypěstovat a život ve městě je dražší. Ti, co žijí tady a mají plat (např. ze státní firmy Makedonské lesy) jsou na tom lépe – mají plat třeba 12 000 denárů (200 euro), to je velmi slušný plat. A jídlo si vypěstují.*“

Ekonomické strategie obyvatel Bitova v druhé polovině 20. století

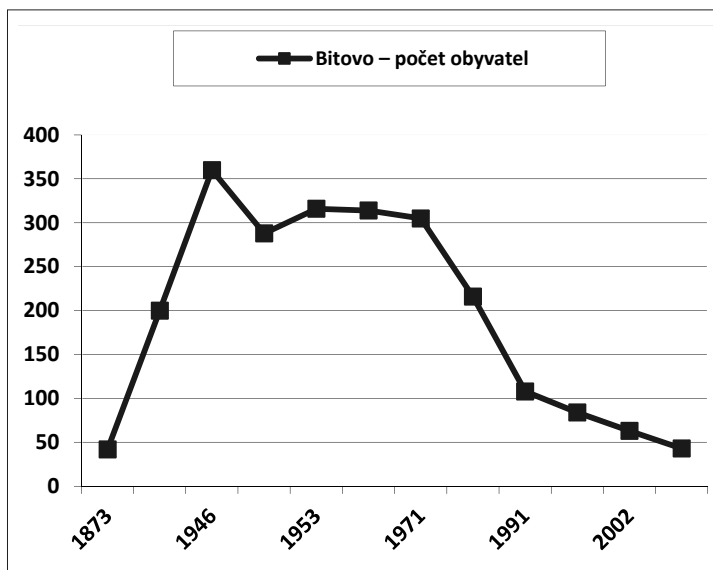
Vraťme se o šedesát let zpátky do Bitova. V roce 1946 zde žilo 360 lidí. Toto období představovalo vrchol demografického vývoje sídla.¹⁵ Jak vidíme z počtu obyvatel v roce 2011 (43), velká většina obyvatel Bitova si během posledních 60 let vybrala jako svoji životní a ekonomickou strategii emigraci, tj. opuštění původního místa bydliště a hledání nových možností obživy jinde.

Demografický vývoj sídla v posledních sedmdesáti letech odpovídá celobalzánskému trendu stěhování z venkova, především z horských regionů a z oblastí vzdálených od velkých městských center. Přesto bylo Bitovo v procesu urbanizace v kontextu regionu spíše výjimkou – obyvatelé z něj odcházeli méně než z okolních vesnic. Například sousední obec Rasteš, která bývala střediskovou vesnicí (centrum opštiny) se dvěma kostely, měla v roce 1946 kolem 600 obyvatel, v roce 2011 jen 20 stálých obyvatel.

Vesničané Bitovo opouštěli několika proudy. Jejich hlavní motivací bylo získání lepšího životního standartu, tedy pozemků nebo práce, která by zajistila pravidelný příjem. Dva proudy těchto trvalých migrací si podle převažujícího způsobu obživy můžeme označit jako zemědělské (Vojvodina, Prilepsko) a dva jako průmyslové (Německo, města).

14 Taševa, Marija a kol: *Etničkite grupi vo Makedonija. Sovremenni sostojbi*. Skopje: Filozofski fakultet, 1998, s. 161.

15 Počet obyvatelstva však hodně kolísal i během jednotlivých let, a to především z důvodu vysoké dětské úmrtnosti. V lednu roku 1946 tu žilo 27 dětí do dvou let a 67 dětí od dvou do sedmi let. V říjnu stejného roku to bylo 22 a 61, to znamená, že během devíti měsíců zemřelo o 12 dětí více, než se jich narodilo (Archiv na Makedonija, podračno oddelenie Prilep. Fond 5.67.1. Mesten opštinski naroden odbor Rasteš (1945–1955), fol. 288). Sčítání lidu 2002 – <http://www.stat.gov.mk/PrikaziPublikacija.aspx?id=54&rbr=222> [cit. 16. 3. 2014], ostatní sčítání lidu, Bitovo: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp> [cit. 16. 3. 2014].

První rodiny odešly po válce z Bitova do Vojvodiny, srbského Banátu, kde kolonizovaly půdu uvolněnou po vysídlených Němcích. V Bitovu tehdy pravděpodobně došlo k populačnímu přetlaku. Neúrodná horská půda a omezené množství pastvin nemohly uživit všechny obyvatele. Ti nejchudší odešli s vidinou získání pozemků, usazovali se nejvíce v městečkách Kačarevo (18 rodin) a Jabuka (2 rodiny) v okrese Pančevo, kde se věnovali zemědělské výrobě (především pěstování kukuřice). Jen do těchto dvou městeček v jižním Banátu přišlo během let 1945–1948 asi 7 tisíc lidí z celé Makedonie.

Druhou oblastí, kam se obyvatelé Bitova vysídlovali, byly nížiny v Makedonii, kde v době socialismu sílil rozvoj tabákového průmyslu. Tabák je nejdůležitější průmyslovou plodinou v Makedonii. Jeho produkce je zdrojem obživy lidí v mnoha regionech a vývoz tabáku se výrazně podílí na HDP země. Pěstování tabáku je velmi náročné na pracovní sílu. Nelze jej jednoduše mechanizovat jako jiná odvětví zemědělské výroby. Proto byla v oblastech s intenzivním pěstováním tabáku velká poptávka po pracovní síle. Tabák se pěstuje v celé Makedonii, nejvíce však v Pelagonii v okolí města Prilep, které je centrum tabákového průmyslu v zemi.

Bitovo opouštěli především chudí obyvatele, tedy ti, kteří neměli dostatek pozemků ani pracovních sil. Ti, kteří vlastnili velká stáda ovcí a dostatek pracovních sil (děti), v obci zůstávali.

V rámci tzv. průmyslového proudu odcházeli obyvatelé Bitova do blízkých měst, nově se rozvíjejících průmyslových center (Gostivar, Tetovo, Skopje). Socialistický

režim průmysl ve městech programově rozvíjel. Řada lidí z rurálních regionů tehdy odešla za prací do továren, například do textilního průmyslu v Tetovu. Práce ve městě znamenala trvalé přesídlení, především kvůli špatné dostupnosti původních sídel, nerozvinuté infrastruktury a malé hustotě průmyslových center. Nebylo zde možné řešení, které známe z českého prostředí: u nás zůstala část dělníků bydlet na venkově a dojížděla pravidelně za prací do blízkého průmyslového centra. V Tetovu se přesídlenci z Bitova a jiných obcí z regionu Poreče začali usazovat společně v příměstské obci Brvenica. Podle principu migračních sítí se usazovali na místě, kde už někoho znali. Běžný postup byl takový, že muž jel ke známým nebo příbuzným z vesnice, kteří už v Brvenici bydleli, nechal se zaměstnat v některé z továren. Zprvu bydlel v nájmu, žena zůstávala ve vesnici a starala se o hospodářství spolu s jeho rodiči a dětmi, postupem času se také nechala zaměstnat v továrně. Následovala koupě pozemku, na kterém pak s pomocí příbuzných a známých z Bitova a okolních vesnic (se kterými byli často spřízněni po mateřské linii) vystavěli dům. Část financí se investovala do zahrad a polností – pěstování vlastní zeleniny a kukuřice bylo stále důležité nejen z hlediska zajištění velké části potravy (nebylo zvykem potraviny kupovat), ale i jako pevná součást identity. Vypěstovat si vlastní jídlo znamenalo určitou nezávislost, samostatnost, bylo zdrojem hrdosti („*podívejte, jaké mám pěkné papriky*“). Zatímco starší generace je i dnes velmi úzce spojena s půdou, mladší generace – ať už se jedná o děti, které vyrostly v nížině v blízkosti města nebo o děti odrostlé v horských vesnicích – priority svých rodičů a prarodičů nesdílí. První člověk z Bitova přišel do Brvenice v roce 1958, masově se tu usazovaly rodiny z celého regionu Poreče v 70. letech a v roce 2013 zde žilo 16 rodin původem z Bitova (patrilinárně, tj. muži pocházeli z Bitova).

Další destinací, kam obyvatelé Bitova odcházeli, bylo Německo. Jednalo se zprvu výhradně o sezónní migraci mužů. Německo otevřelo svůj pracovní trh nejprve v r. 1955 Itálii, později Řecku a Španělsku, poté následovaly Turecko, Maroko, Tunis, Portugalsko a nakonec v roce 1968 také Jugoslávii. Za pět let, do roku 1973 odešlo do Německa, Švýcarska a Rakouska z celé Jugoslávie až 1,1 milionu gastarbeiterů a jejich rodinných příslušníků (kteří tvořili asi čtvrtinu z tohoto počtu).¹⁶ V roce 1971 pracovalo v zahraničí 4,4 % z celkového počtu obyvatelstva Makedonie.¹⁷

Řada těchto pracovníků se během deseti let do Makedonie vrátila. Jedním z důvodů bylo snížení poptávky po pracovní síle. Po návratu do Makedonie většina migrantů z horských vesnic koupila za peníze ušetřené v Německu půdu a stavební pozemky v nížinách – z Bitova a okolních obcí to bylo nejčastěji v oblasti Polog v západní Makedonii, ve městě Gostivar (čtvrť Ciglana) a ve zmiňované vesnici Brvenica blízko Tetova. Neinvestovali tedy do původního místa bydliště, do hor-

16 Bielenin-Lenczowska, Karolina: *From pechalbari to iselenici: Migration history of Macedonians* (<http://aemi.eu/wp-content/uploads/2014/02/macedonian-history-of-migration-1.pdf> 19. 6. 2014).

17 Tamtéž; srov. Janeska, Verica: *Labor Market and Labor Migration in the Republic of Macedonia – changes and current situation* (http://www.iza.org/conference_files/EUEnlargement_2013/janeska_v9631.pdf [cit. 19. 6. 2014])

ského kraje, který byl v rámci Makedonie vnímán jako chudý a zaostalý, ale snažili se vybudovat nové, lepší zázemí pro své děti jinde.

Přes všechna uvedená fakta bylo Bitovo jednou z vesnic v Poreče, odkud lidé odcházeli nejpozději. Důvodů pro to může být několik, jako zásadní se však ukázala možnost dobrého pracovního uplatnění zdejších mužů v průběhu poslední třetiny 20. století. Až na výjimky, které se věnovaly chovu ovcí, se během socialismu živilí prací v lese pro státní podnik Makedonské lesy, která jim zajišťovala slušný peněžní příjem. Obyvatelé okolních vsí se naopak již od konce 50. let začali orientovat na práci mimo region a odcházeli více méně stejnými proudy jako Bitovčané, jen rychleji a masověji.

Životní příběhy a každodennost obyvatel vesnice Bitovo, jako případová studie proměn životních a ekonomických strategií obyvatel horských oblastí Balkánu, jsou součástí rozsáhlejšího výzkumu, který bude zpracován v disertační práci.

Животните и економските стратегии во планинските региони во Република Македонија

Авторката пишува за животните и економските стратегии на луѓето, коишто живеат во планинскиот регион Порече во Македонија во втората половина на 20 век и почетокот на 21 век. Стратегиите ги истражува анализирајќи го економското поведење на индивидуалци/домаќинства или истражувајќи ги социокултурните аспекти на човечкото поведење. Важно место во моментот зазема системот на вредности, којшто дава импулс за конкретни стратегии.

Битни се, се разбира, и низа други фактори, на пример актуалната ситуација на работниот пазар, поседување земја, капитал или надворешните мерки на официјалната политика. Стратегиите исто така се разликуваат по конкретните природни услови и по оддалеченоста од стопанските центри.

Примерот на село Битово ја покажува сегашната ситуација (2011, 2012) и ситуацијата од втората половина на 20 век. Местните мажи во најмногу случаи беа вработени во шумското стопанство, во сообраќајот или одгледуваа овци. Мажите обезбедуваа финансиски приходи, додека жените обезбедуваа храна за цела година. По Втората светска војна во селото живееле 360 жители. Тоа значи дека најчестата стратегија на селаните во втората половина од 20 век и почетокот на 21 век била емиграцијата. Мотивацијата била пред се економска. Се разликуваат две земјоделски и две индустриски струји на иселување од село Битово. Земјоделските струји биле непосредно по војната. Целта им беше да добијат земја во Војводина (градовите Качарево, Јабуга) по време на аграрната реформа, и во Пелагонија, Прилепско поле, со цел да одгледуваат тугун. Индустриските струји се од подоцна. Од 70-те години луѓето интензивно се иселуваа во градовите (урбанизација) и мажите одеа на работа во Германија (печалбари – гастарбајтери).

The life and economic strategies in the mountain regions in Macedonia

The author deals with the life and economic strategies of people inhabiting mountain regions of the Republic of Macedonia, during the second half of the 20th century and the beginning of the 21st century.

The strategies can be studied either by means of analyses of economic behavior of an individual/a household or by research of socio-cultural aspects of human behaviour and motivation. The research of value systems became popular. The value system seems to be an impulse to the particular strategies. In addition to that potential strategies of individuals and households are defined by many other factors, e. g. current situation on the labour market, land ownership, capital or external intervention of the state policy. The strategies differ in particular regions depending on the local environment or a distance from the center. A case study from the village of Bitovo shows the present situation (2011, 2012) and goes back to the second half of the 20th century. Bitovo is situated in the region of Poreche in Western Macedonia and lies at 1200 m. a. s. l. In 2011 it had 43 inhabitants. The current occupation of local men was mostly woodcutter, wood transport and sheep breeding. The men procured a financial income of a household. Women were used to work as self-sufficient farmers and they procured a non-monetary income.

After the World War II the village Bitovo had 360 inhabitants. It stands for the most common strategy of the villagers during the second half of the 20th and the beginning of the 21st century was emigration. The motivation for emigration was principally economic. We distinguish two agricultural streams of migration and two industrial ones. First there were the agricultural streams with motivation to get a land to Vojvodina (the towns of Kačarevo, Jabuka) and to the Pelagonia lowland (around Prilep, Macedonia). During the 70's the villagers started to settle to cities (urbanization) to be employed in industry and to go to work to Germany (as gastarbeiters).